

УДК 316.334.5:355.01+159.9:005.1

Стаття підготовлена в продовження дискусії організованих громадською організацією Академією соціального управління: «Психологічний інструментарій організації взаємовідносин і компонента сфери управління як засіб стабілізації українського суспільства і попередження міжособистих конфліктів, в умовах об'єднаних територій, взаємодії Міжнародних Інституцій».

АНДРУШКІВ Б.^{1*}, ГОЛОВКОВА Л.², ХАННУФ К.³, ГАГАЛЮК О.⁴, КИРИЧ Н.⁵, ПОГАЙДАК О.⁶

1* Президент ГО Академії соціального управління, д.е.н., професор каф. управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: andrushkiv.bohdan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4897-5539

2 д.е.н., професор кафедри «Фінанси, облік та психологія», Український державний університет науки і технологій, e-mail g.liudmila22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5473-6644

3 PhD, експерт з економічної політики, директор по старегічному розвитку Асоціації «Українська наукова діаспора у Франції», Франція, e-mail: katerinahann@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7689-9938

4 PhD, асистент кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: gagaliuk.olya@gmail.com, ORCID 0009-0003-4940-9720

5 д.е.н., професор кафедри менеджменту та адміністрування, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: nkuruch@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7728-9787

6 д.е.н., с.н.с., старший науковий співробітник науково – дослідної частини Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, e-mail: pog.ola77@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4070-6863

СОЦІОПСИХОЛОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ВІЙНИ У СУСПІЛЬСТВІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ У СТРУКТУРІ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВІЙНИ

Мета. Дослідити соціопсихологічні аспекти осмислення війни у суспільстві, зокрема методику оцінки її наслідків у повсякденних умовах із позицій пересічних громадян. Визначити можливості інтеграції психологічних чинників у структуру управління в умовах воєнної та поствоєнної трансформації. Проаналізувати вплив колективу на формування свідомості особистості, а також типологію суспільних реакцій на війну. Сформулювати практичні рекомендації щодо врахування соціопсихологічних чинників у діяльності органів державного управління. **Результати.** Проведено аналіз мотивів, якими керуються учасники дискусій та суб'єкти взаємодії залежно від рівня їхньої обізнаності з предметом дослідження та доступу до інформаційних ресурсів. Виявлено чинники, що зумовлюють імітацію суспільно корисної діяльності у ключових сферах інформаційного життя. Розкрито руйнівний вплив нехтування розвитком високоморальних та гуманістичних наукових традицій, заснованих на принципах правди, об'єктивності, історизму й наукового обґрунтування. Показано, що у воєнному та повоєнному суспільстві відбувається переорієнтація ціннісних орієнтирів із матеріальних пріоритетів на розвиток духовного потенціалу людини, посилення віри у правду та справедливість. Встановлено, що в українському суспільстві домінують чотири моделі реакцій на війну: негативна пасивна, негативна активна, позитивна проактивна та помірковано довірлива. Виявлено феномен «ритуального патріотизму» як прояв імітаційної активності, що спотворює реальне уявлення про суспільні настрої. Сформовано схему трансформації суспільних емоцій у компоненти управлінських функцій (планування, прогнозування, комунікація, делегування). **Наукова новизна.** Полягає у концептуалізації соціопсихологічного осмислення війни як складової моделі публічного управління. Уперше розроблено диференціацію соціальних реакцій на війну як інструмент управлінського прогнозування. Обґрунтовано потребу змінити парадигму розвитку, що склалася в посттоталітарний період, і переорієнтувати її на європейські вектори. **Практична значущість.** Результати можуть бути використані для удосконалення системи публічного управління шляхом інтеграції психологічних чинників у процеси стратегічного планування та прийняття рішень. Практичні рекомендації можуть стати основою для діяльності гуманітарних міністерств, регіональних адміністрацій, освітніх і комунікаційних структур, спрямованих на посилення суспільної єдності та формування ефективних механізмів поствоєнного відновлення.

Ключові слова: соціологія, управління, суспільні взаємовідносини, правда, справедливість, національні традиції, наука, культура, мотив, парадигма, прогрес, сенс, баланс інтересів

Постановка проблеми

Війна в Україні триває більше десяти років. Населення не може звикнути до нестабільності, тривожності та інших негативних явищ, що мають місце в нашому житті.

Соціологічне вивчення громадської думки щодо сприйняття та оцінки інформаційних повідомлень з воєнної тематики за примітивною градацією формулюються за полярними (+; -) напрямками, наступним чином:

- нам усім вже набридли, лякливі (фейкові) повідомлення в ЗМІ та Інтернеті про втрати на фронті, про зміни у партнерських відносинах з США, про Меморандуми з використання рідкоземельних ресурсів про підступність і зради та ін;

- не хочемо читати і слухати через не завжди коректні і порядні програми, не завжди правдиві, іронічні інформації, що сіють зневіру у об'єктивність суджень, справедливості управлінських рішень, правду і т.д.;

- не схвалюємо результатів виборів провідних держав, новообрані лідери яких заражені підприємницькими вірусами ведуть не до гуманістичних цілей порятунку від жлобства земної цивілізації та ін;

- ніколи не віддамо своїх територій ворогові, що не може дати собі ради з неосяжними просторами росії;

- не пробачимо їм віроломства та цинічної брехні з якою росіяни напали на нібито «братній» народ.

Крім цього аналітичний огляд управлінських рішень лідерських постатей в глобальному плані, насправді не вселяє віри у гуманістичні перспективи розвитку світу. Похитнув віру в об'єктивність, правду, справедливості своїми діями, виступами і вчинками Дональд Трамп, Президент США. Цинічно сатанинським є напад росії на Україну очолюваної не послідовним, не гуманним президентом в. в. путіним, який є за національністю воппом – представником малочисельної народності фінно-угорської мовної групи (традиційно проживає в лісах на території Карелії), при підтримці політичної сили «єдиної росії».

Ізраїль прийняв рішення напасти на Іран назвавши цей напад як і росіяни «спецоперацією». Де роль Міжнародних інституцій у вирішенні цих питань? Чому сильний підтримує не справедливості, а проявляє особисту зацікавленість. Україна маючи в свій час ядерну зброю могла б провести спецоперацію по ліквідації жлобства в керівництві східного сусіда, але цього не відбулося. Де логіка?

Авторами статті, в свій час було запропоновано застосувати «Поліграф» при реалізації кадрової політики в Міжнародних інституціях. Опубліковано за цієї темою багато статей, а «віз і нині там». Власне за такі ідеї варто присуджувати Нобелівські премії, а не за ганебні поступки в погашенні конфліктних вогнищ глобального масштабу.

Між іншим присвоєння Нобелівської премії відбувається за системою, яка не дозволяє потрапити в число кандидатів сторонніх осіб. Однак це окрема тема дискусії.

Поведінка провідних лідерів держав на даний час є жлобсько примітивною і не заслуговує довір'я навіть у пересічних громадян.

Явища політичних випадів, і не послідовностей, є не поодинокими і вимагають наукового дослідження.

Через неоднозначні негативні характеристики Кароля Тадеуша Навроцького —президента Польщі (польський історик, громадський та політичний діяч та діяч місцевого самоврядування. З 2021 року очолює Інститут національної пам'яті), від своєї держави відмовився Лех Валенца, її Перший Президент:

«Я маю Батьківщину, а не маю своєї держави!» [Інтернет ресурс].

Не багато доброго можна сказати про лідерів окремих держав колишнього Варшавського Договору серед яких Угорщина та Словенія. Не прогнозованою є поведінка лідера Кореї, а Китаю відносно Тайваню та багато ін.

Власне ці та інші обставини обумовлюють актуальність і своєчасність теми цього соціологічного дослідження та аналіз публікацій за визначеною темою.

Аналіз публікацій за темою дослідження

Війна з росією, що розпочалася ще у 2014 році, і в 2022 році переросла в повномасштабну, насправді породила не лише інтенсивне нагромадження розмаїтих негативів у різних сферах життєдіяльності суспільства, кризових явищ, привела до ігнорування науки, наукових традицій, поширення вульгаризмів, розвитку корупційних явищ, гальмуються відродження мовного контенту та ін. [1-15]. Ці та інші обставини обумовлюють необхідність зосереджувати свої зусилля на комплексному вивченні наявних проблем, що неухильно нарастають, виявленні причин їх виникнення та пошуку шляхів їх розв'язання.

Проблематика впливу війни на суспільну свідомість і державне управління належить до міждисциплінарних, охоплюючи філософію, соціологію, психологію та політологію. *Філософсько-цивілізаційний підхід*: ще у класичних працях О. Шпенглера, А. Тойнбі, С. Гантінгтона акцентувалася ідея про те, що війна є каталізатором цивілізаційних зрушень. Вона виявляє межі витривалості суспільств, прискорює кризові процеси й водночас мобілізує нові ресурси розвитку. У контексті сучасної України ці ідеї набувають особливої ваги, адже агресія Росії постає не лише як військовий конфлікт, а й як зіткнення цивілізаційних моделей – авторитарно-імперської та демократично-європейської. *Соціологічний підхід*: українські дослідники (С. Головаха, Н. Паніна, О. Ручка та ін.) розглядали трансформації масової свідомості в умовах криз і соціальних зламів. Їхні роботи показують, що війна радикально змінює соціальні цінності, структуру колективних ідентичностей та механізми легітимації влади. Паралельно зарубіжні автори (Е. Дюркгайм, Р. Мертон, П. Штомпка) підкреслювали значення соціальної солідарності та «моральної інтеграції» в періоди суспільних потрясінь. *Психологічний вимір*: важливий внесок у розуміння психологічних механізмів війни зробили З. Фрейд (поняття колективної агресії), Е. Фромм (аналіз деструктивних потягів), К. Юнг (архетипи війни та колективного несвідомого). У новітніх працях (А. Маслоу, В. Франкл, сучасні дослідження травматерапії) наголошується на необхідності врахування впливу травми та посттравматичних синдромів на поведінку громадян. *Політологічний і управлінський підхід*: у сфері державного управління дослідження спрямовані на вивчення механізмів формування легітимності, патріотизму та політичної мобілізації (Д. Істон, С. Ліпсет, Р. Інглгарт). В українському контексті увага акцентується на практичних питаннях інтеграції громадян у систему публічного управління в умовах війни (В. Бакуменко, С. Телешун, В. Ребало та ін.). *Лакуни та проблемні зони*: попри значний обсяг досліджень, бракує комплексних робіт, які б систематично аналізували психологічні реакції українського суспільства на війну та їхній вплив на державне управління. Особливо актуальною є проблема розмежування між «ритуальним» і «практичним» патріотизмом, а також пошук інституційних механізмів, що дозволили б інтегрувати колективні психологічні реакції у процеси прийняття управлінських рішень.

Тим часом проблематика соціопсихологічної оцінки наслідків війни суспільством, трактування подій явищ пересічними громадянами, використання виявлених психологічних чинників в управлінських функціях в умовах Європейської трансформації національних традицій, періодичних змін наукових парадигм їх розвитку відродження національних традицій, впровадження інструментарію в сферу управління, як засобу забезпечення стабільності суспільства, залучення громадського чинника для попередження розхитування суспільства залишилася за полем зору не лише вітчизняних учених, а й відповідальних від держави осіб і служб.

Власне ці обставини обумовили перелік невирішених раніше проблем у цій суспільній сфері, мету та завдання дослідження.

Мета та методологія дослідження

Мета статті полягає в організації вивчення та дослідження соціопсихологічної оцінки інформаційних повідомлень з сфери наслідків війни в побутових умовах та специфіка реагування на них пересічних громадян: розгляд можливостей використання психологічних чинників в управлінських функціях в умовах трансформації національних традицій, періодичних змін наукових парадигм їх розвитку; визначення ролі і місця особи та особистості у цих перетвореннях різних форм суспільної діяльності; вивченні можливого психологічного впливу на формування свідомості особи з урахуванням дії об'єктивних чинників, в умовах організації воєнного і повоєнного українського суспільства та Міжнародних інституцій; здійснення аналізу мотивів, якими керуються

учасники дискусій та суб'єкти взаємодії залежно від рівня їх володіння предметом дослідження, інформаційними ресурсами та ін.; виявлення чинників, що спричиняють імітацію корисної для суспільства діяльності, у низці важливих сфер його життєдіяльності обумовлені пост радянськими традиціями; визначення типології суспільних реакцій на війну; розробки схем інтеграції психологічних чинників в управлінські функції; -розробки практичних рекомендації для органів державного управління.

Дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує інструменти соціології, психології та державного управління. Основним завданням методологічного блоку є виявлення й систематизація соціально-психологічних реакцій українського суспільства на війну та визначення можливостей їх інтеграції у сферу публічної політики. Теоретико-методологічні засади: використано цивілізаційний підхід, що дозволяє розглядати війну як форму зіткнення ціннісних моделей і культурних кодів. Також, нами застосовано соціологію кризових трансформацій (Є. Головаха, П. Штомпка), яка пояснює зміну колективних уявлень і практик у період радикальних потрясінь; здійснено опора на соціальну психологію (Фрейд, Юнг, Маслоу, Франкл) дала змогу врахувати механізми колективної травми, солідарності й мобілізації; використано положення теорій державного управління та легітимності влади (Істон, Ліпсет, Інглгарт) для аналізу взаємозв'язку між психологічними реакціями суспільства та ефективністю управлінських рішень.

Методи збору та аналізу даних: аналіз документальних та медіа-джерел – досліджувалися матеріали українських та міжнародних ЗМІ, соціологічні звіти, експертні аналітичні огляди; контент-аналіз публічних дискурсів – оцінювався характер політичних і громадських висловлювань щодо війни та патріотизму; соціологічні опитування та фокус-групи (використано дані Київського міжнародного інституту соціології, Центру Разумкова, а також авторські інтерв'ю) – дозволили виокремити моделі суспільних реакцій. Також використано порівняльний аналіз – співставлення українського досвіду з досвідом інших країн, що переживали війни та глибокі соціальні кризи (Ізраїль, Польща, країни Балкан).

Особливістю даної роботи є поєднання науково-аналітичного та дискусійного стилів. З одного боку, застосовуються класичні методи збору й інтерпретації даних, з іншого – акцент робиться на критичному осмисленні як академічних концепцій, так і реальних суспільних процесів. Це дозволяє уникнути надмірної «стерильності» дослідження й підкреслити живий, інколи суперечливий характер суспільних реакцій на війну.

Виклад основного матеріалу

Як відомо, формування світоглядних характеристик публічної особи обумовлене багатьма чинниками. Відповідь одного з регіональних письменників на запитання, як і коли йому вдається так багато писати у різних жанрах, буденно відповів:

«Таємниця не у таланті, хоч і він має значення у творчій діяльності. Хтось захоплюється риболовлю, хтось полюванням на звіра, хтось любить тихе полювання (ходить у ліс за грибами). Багато хто любить вільний час проводити в кафе, ресторанах, хтось грає в карти, азартні ігри, ще хтось грає на музичних інструментах. Я ж завжди усіх вислуховую, уважно записую розповіді і знаходжу себе за столом (колись) з чорнилом і ручкою, а сьогодні за ноутбуком та випускаю свою чергову творчу продукцію».

Літературний відступ. Прочитавши його твори подумали, справді, ця людина у своїх творах розкриває в багатьох випадках актуальну проблематику сьогодення, яка витікає з оповідей, які в свою чергу формуються у розмовах, що відбуваються на згаданих заходах.

Його книги та наукові статті, яких справді багато, та на диво, не дивлячись на час, всі є досить актуальними.

Від нього часто виходять звернення з пропозиціями до державних органів влади та Міжнародних інституцій щодо вдосконалення управління. В цей же час і до нього є звернення від зарубіжних журналів з пропозиціями писати статті з зазначеної проблематики та інші.

Аналітики ВІШУ, де він працює, відмічають, що посилань на його наукові праці та статті, завжди багато, якщо не найбільше. Це, як відомо, показник актуальності творів, які користуються попитом.

Наукова і літературна палітра як творчої особистості є барвистою і яскравою, як веселка після довгоочікуваного дощу. Його творчі наукові і літературні лінії переплітаються у своїй актуальності, розкриваючи психологічний світ, підтверджуючи, економічні проєкції на гуманитарно-психологічні переживання пересічної людини і навпаки, розглядають актуальну соціально-економічну проблематику, питання психологічного характеру та ін.

Наприклад, обговоривши з ним процес святкування своєрідного ювілею ВНЗ, в якому він працював, запитали як він розцінює сьогоденні освітні реформи. Відповідь була більш ніж сумна. За його словами освіта і наука завжди були, є і будуть для кожного суспільства носієм світла, добра, гуманізму. Ким є така державна структура, яка не думає про ефективне використання набутого наукового потенціалу праці у воєнних умовах і під прикриттям економії коштів необґрунтовано об'єднує заклади, душить, руйнує цю життєдайну галузь. Це так, як би з метою економії коштів на лікарства для поранених воїнів, позакривати лікарні. Наше суспільство сьогодні робить багато неоднозначних кроків у своєму становленні. В багатьох випадках йдемо шляхом проб і помилок. В такій ситуації виникає різнобій у поглядах на засоби досягнення головної мети.

В своїх діалогах: колишні керівники і підлеглі, а нині в силу обставин, добрі друзі з нагоди свят і буднів, які відбуваються під час війни з ініціативи Академії соціального управління, наш сьогоденний партнер, а нині багаторічний керівник Тернопільської області, экс-депутат Верховної Ради України багатьох скликань, к.е.н., доц. Богдан Бойко каже: «Добре слово про товариша з нагоди його прийдешнього ювілею має цілющий вплив на оздоровлення атмосфери психологічних взаємовідносин між членами суспільства, яка має властивість поширюватись через активне і позитивне спілкування, зміцнювати переконання».

Інша річ, зустрічі з нагоди якихось свят з своїми колишніми друзями, однодумцями. У таких розмовах відбувається психологічна розрядка, народжується надія, зростає віра в Перемогу, виникає любов і взаєморозуміння, які так потрібні нам усім сьогодні.

Справді, нещодавно в Тернопільському національному технічному університеті ім. І. Пулюя, відзначали 65-ти річчя від Дня його заснування. Зустріч у рідному нам і так скажемо, відомому в Україні ВНЗ, що носить славетне, Всесвітньо відоме ім'я нашого земляка з Гусятинщини Івана Пулюя мала свій незрівнянно позитивний вплив на формування іміджу ВУЗу, оздоровлення існуючої тривожної через війну атмосфери.

Всі, хто мав якесь відношення до його становлення радіють, святкують і поширюють його славу. Університет, на даний час, є не лише провідником науково-технічного прогресу в Україні, а і прогресивною, технологічною думкою у своїй сфері діяльності у Європейських масштабах. Ця подія не залишила байдужим нікого в т.ч. і тих, хто колись працювали в органах державної влади і які, мали саме безпосереднє відношення до його створення, формування і розвитку.

У цьому контексті нам хотілось би і поговорити з учасниками дискусійного клубу, віддавши певну увагу психологічному процесу. Тим більше, у зв'язку з війною, сьогодні виникло багато нових, у цій царині, дискусійних тем для роздумів, які були проаналізовані, а результати дискусій були опубліковані [11, 14, 15].

Тим часом постало питання, як викласти у короткій дослідницькій статті неоднозначні погляди на процеси, що мають місце не лише у нашому суспільстві, акцентуючи увагу на психологічній атмосфері декількох ВУЗів, чи декількох осіб, а і у масштабах Міжнародних інституцій? Можливо у формі інтерв'ю, так щоб це виглядало як опитування. Тим часом існує твердження що інтерв'ю беруть у двох випадках: або твоя думка для видання є оригінальною і цінною, відповідно, до того що відбувається, або запитання задають формально, у зв'язку з якимось ювілеєм. Нам не хотілося представляти нашу індивідуальну приватну розмову власне у такій формі. Вирішили опрацювати результати наших дискусійних розмов як діалоги на актуальну тематку, з використанням аналітичних висновків учених України у цій царині, державних органів управління в т.ч. міністерств і відомств, місцевого самоврядування.

І так, керуючись міркуваннями концентрації зусиль політиків, громадськості, духовенства на перемогу Україні над ворогом, створено Міністерство Національної єдності, яке до 3 грудня 2024 року мало назву Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Тим часом повідомлення про його роботу, яке поширюється серед пересічних громадян формують думку, що працює воно невідомо на яку мету, бо якихось порухів в напрямі об'єднання зусиль політиків, громадськості, духовенства поки що не спостерігаємо.

До речі, ми сьогодні спостерігаємо народження багато інших не дуже ефективних, не дуже професійних управлінських формувань в інших галузях національної економіки та їх не завжди обґрунтованих рішень. Наприклад, Міністерство ветеранів, як відомо в певній мірі дублює Мінсоцполітики і т.п. Тим часом питання духовних реконструкцій у зв'язку з усуненням з суспільного поля російської, ворожої, провокаційної церкви залишаються у тіні. Хотілось би щоб МОН України, Міністерство культури та стратегічної комунікації України, яке повинно забезпечувати формування та реалізацію державної політики у сфері мистецтв, проявляли більше активності не лише у боротьбі з вульгаризмами, захисті рідної мови, а і формуванні новітньої державної ідеології, яка б попереджувала маніпуляції у цій царині, а і представляли агітаційно-пропагандистський аспект.

Наші аналітичні думки спрямовані на оцінку процесів, явищ, що мають місце нині в нашому суспільному житті, думками про Перемогу над ворогом та удосконалення управління, усунення «безтолковщини», що породжується в одних випадках не професійністю, війною, провокаціями та ін.

Потрібно сказати, що відносно війни у нашого населення не лише у пересічних громадян, а і зокрема у письменників, у науковців, громадських діячів є свої погляди і думки. Думаємо, що у таких діалогах буде нагода викласти роздуми з цієї теми, які є мабуть співзвучними з керівництвом держави, читачем і містять багато раціональних висновків, ідей та пропозицій щодо оцінки воєнно-оборонної ситуації в Україні та її покращенню.

Як пояснити цинічно-брехливе рішення росіян, які пішли в Україну нібито «визволяти» своїх російськомовних братів? Насправді, їх ніхто до нас не просив.

Необхідно сказати що провокативні спроби, організувати чи просто представити видимість громадянської війни у нашій державі мали місце. В розмові прийшли до єдиної думки, мабуть тому, що багато громадян, в силу своєї обмеженості, не перейшли на рідну мову, не відмовилися від російського «язика», мови споконвічного загарбника, гвалтівника, агресора і брехуна. Хоч є і інші пояснення. Де звір помітив (справив свою нужду), там вважається «ісконно» його територія. Москалі на нашій території століттями паскудили. Їм вкотре захотілося «влізти у власні екскременти. Та ми їх ними нагодували, додавши трохи свинцю» (дуже образні висловлювання).

Цікавим є його погляд на запитання: Чи може ворог застосувати у війні з Україною ядерну зброю?

Звичайно, якщо захоче знищити, зруйнувати Україну (що він і робить на даний час) крім нас, ще й Європейські держави і на кінець сама росія. Ядерна реакція та радіація не перебирають. Для російського керівництва власний народ і земля ніщо. Задля задоволення власних амбіцій, вони (злочинний режим), людей можуть не лише посилати у чужу державу на забій, а і опромінити власну територію. Між тим, їх вітчизняні герої типу мясника г.к. жукова з цим успішно експериментували давно, ще після другої світової. Хто поважає і любить історію, знають про це. Мав таку хворобу чи манію знищення України, а особливо Києва і сумнозвісний князь андрій боголюбський (росіяни возвели його у ранг святих, картини з його зображенням розміщені на стінах Почаївської Лаври), який тоді кажуть навіть хотів заорати територію нашої столиці.

До речі, ядерні вибухи (а ми вже маємо Чорнобильський досвід, який відгукнувся Європі (у Фінляндії після Чорнобиля утилізували 12 тис. корів). Ми не знаємо як відреагують на ядерні вибухи реактори не лише Енергодару та АЕС на Запоріжжі, а і Курська та Європи?

В умовах енергокризи для нас збереження життєдіяльності АЕС надзвичайно актуально. Для росії це інструмент тероризму і шантажу. Справа в тому, що у цьому випадку, шантаж і терор відбувається не лише проти України, а й проти цілого світу. Наприклад, щоб виконати контракти на поставку нафтопродуктів перед Європою і іншими споживачами росія, технологічно спалює газ. Жарти ж з атомною енергетикою створюють небезпеку для всього світу. Тут росіяни можуть дуже «попектися».

Небезпека існує ще і у іншому. Росіяни можуть, перед тим як «іти», замінювати ядерні об'єкти-блоки. А потім відійшовши, їх підірвати, звинувативши у цьому Україну. Українці знають, що їм віри немає. Тому необхідно ретельно опікати Рівненську, Чорнобильську Хмельницьку АЕС і звичайно Запорізьку (при поверненні її в Українське лоно, москаль може запрограмувати що завгодно). В цьому випадку, його підступності немає меж.

Довго дискутували на своєму засіданні академіки АСУ, що може прискорити нашу перемогу над ворогом?

Ми є єдиними у переконаннях, що в першу чергу необхідно ефективно усунути прорахунки і помилки початку війни. Їх на диво дуже багато. Під час війни не можна було проводити адміністративно-територіальну реформу. Це навіть не абсурд, а дещо відповідальніше. Через те, територіальна оборона не використала своїх можливостей і виникли проблеми на Півдні та і у Центрі нашої держави. Там, зброєю в руках територіальної оборони були лише національні прапори, а можна було дати добровільним оборонцям автомати. На початку війни був настільки сильний ентузіазм цивільного населення, що за твердженням військових спеціалістів, можна було при наявності озброєння навести порядок з ворогом протягом кількох місяців. Тим більше на кордонах стояли інтернаціональні загони, яких чомусь не хотіли запустити в Україну, вони могли б дуже допомогти. Та ми нині не маємо у цьому відношенні того, що було в, так званого, мітингуючого населення. На даний час, ситуація з воєнним ресурсом зовсім інша. До речі, у Криму теж можна було озброїти населення і знищити на місці «іхтамнетов».

Наші регіональні добровільні оборонці гордяться своїми коктейлями молотова, а де вогнепальна зброя, хоч би сама примітивна? Нині Президент України в окупованих регіонах для активізації опору, покращення управління, постановив утворити чи може відновити Добропільську, Мирноградську, Покровську та Селидівську міські військові адміністрації Покровського району Донецької області. Народна мудрість каже: «Краще пізно ніж ніколи.»

Потрібно щоб відповіли за свої злочини колаборанти на Миколаївщині, Одещині, Херсонщині і т.д. і т.п. Народ знає що робити, але не має можливостей реалізуватися, скований законодавством та черствістю бюрократії. Такого роду прорахунки можуть після війни викликати громадянські слухання, а вони розкриють багато інших наших прорахунків, а може навіть конкретних ворожих розрахунків?

В Україні створено багато громадських академічних формувань, які серед інших питань вивчають громадську думку з цієї теми. Справді, варто було б знати що про це думають люди?

Колишній старший науковий співробітник ТНТУ к.т.н. Решетник В.Я. у своїй репліці, в одній з місцевих газет під назвою «Зрада» пише: «Підступна анексія Криму і частини Донбасу стала можливою завдяки зраді тих, кому Україна, у багатьох випадках, повірила, і довірила оборону і захист своєї незалежності, життя і прав своїх громадян. Частина тих зрадників – «українці», виховані на наративах радянської пропаганди, які були лише громадянами України, у яких поняття вигоди забули голос совісті і поняття підтверджені факти обов'язку і патріотизму».

Наразі ситуація повторюється. Багато скритих зрадників ще залишилося на всіх щаблях влади. Це вони дозволили уникнути кари банді вагнерівців, вони залишили відкритим коридор для проходження війська окупантів з Криму на Херсон, Каховку, Мелітополь, Енергодар. Це вони здали Херсон і Бердянськ, Мелітополь і Каховку. Гнійник зради визрів і його сморід розноситься по всіх ешелонах.

В Інтернеті досуджі тріпачі прізвищами зрадників перекидаються, як шулери картами. А відповідальні за цю ділянку роботи мовчать, хоч зараз необхідно проявити рішучість, час настав! Тим часом від «власність імущих» чуємо: «Розберемося хто зрадник після перемоги, наразі не час». Момент істини наближається і він розвіє туман, яким неправдиві прикриваються.

Україна дуже своєрідна держава. Народ активний, громадськість завжди проявляє зацікавленість в тому, щоб покращити управлінські процеси. Тим часом наші політичні лідери, як правило, прозрівають заднім числом. З часів козаччини Богдан Хмельницький, Іван Мазепа та інші гетьмани розуміли свою виключну українську роль тільки після того, як опинялися у кріслі лідера, на чолі громади. Наші сучасні політичні лідери мало чим відрізнялися від своїх історичних попередників і зрозуміли свою виключну роль теж лише після того, як пішли у відставку залишивши свою неньку практично в переносному розумінні: голою, босою і голодною (роззброєною з зруйнованою економікою). Замість активної оборони ми можемо в адресу нашого споконвічного ворога посилати хіба що прокляття, як це зробив Екс- Президент України Л. Д. Кучма.

Таких і подібних небайдужих думок багато. Не свідомі, не професійні прорахунки це одне, від них ніхто не застрахований, а зрадники і колаборанти окрема категорія. Їх скриту діяльність необхідно тримати на особливому контролі, виявляти, попереджувати злочини проти державності, засуджувати і т.д. Правоохоронні органи знають як це робити.

Окремим питання є тривога, чи не розчаруються наші Європейські та ін. партнери через часті звертання України за допомогою?

Відповідно їх геополітичних інтересів, ми повинні обов'язково самі перемогти і цим все сказано. Так звана, повномасштабна і відкрита допомога зброєю і живою силою нашої державі без сумніву прискорили б перемогу. Але це означало б початок третьої світової війни. Якщо б світ захотів, то війна тільки з росією завершилась би за кілька днів, при цьому на завжди. Ті, хто б залишились після неї стали б громадянами інших держав серед яких Японія, Китай, держави Кавказу і Прибалтики та ін., звичайно що значна територія повернулась би в лоно України. Так що нашим здичавілим українцям (москалям, представниками попередників московії народності «моксель да уваги не брати»), потрібно не слухати невігласа путіна, а терміново згадувати правдиву історію. Росіян, як таких, ніколи не було і мабуть не буде. Були руські, тобто «наші». Правду треба любити і поважати.

Багато людей також схильні до думки що, після переможної війни ми можемо суттєво розширити свою територію?

Можливо! Колись наші князі воювали, розширювали територію в т.ч. і між собою. Згадуваний князь андрій боголюбський навіть спалив (зруйнував) Київ. Робили це не завжди праведно і гуманно, мабуть за ці гріхи сьогодні і ми страждаємо. Очистити свідомість «руських» від імперського вірусу, та заставити згадати хто вони такі – наше завдання, завдання культурно-освітніх органів. Росіяни до сьогодні (особливо у глибинці) не знають своєї мови і мабуть тому що, ніколи її не мали. Розмовляють дивним суржилом. Загадайте: «Ти откель будя? Ми Псковския!»

Росіяни завжди не маючи нічого свого перехоплювали мову своїх противників, згадаймо в 1812 р. росіяни повернулись з Парижа на батьківщину з французькою мовою. Після другої світової у школах була команда вивчати німецьку. Сьогодні їм варто згадати ту мову, яку все своє існування безжалісно нищили – українську. Євреї теж збудувавши свою державу повертають свою мову з небуття.

Ми довго думали і готувались до висвітлення цієї теми використовуючи методи організації діалогів, дискусій, розмов.

Спілкуючись нині як з колишніми регіональними державними керівниками, керівниками органів місцевого самоврядування, депутатами Верховної Ради України багатьох скликань, ніколи не чули негативних відгуків про прояви місцевих ентузіастів у сфері оборони і волонтерства.

Таким чином, одним із виявлених феноменів у дослідженні стала імітаційна активність — ситуація, коли публічна декларована підтримка або лояльність до держави є результатом зовнішнього тиску, соціальних очікувань або формального відтворення наративів. При контент-аналізі текстів, що поширювались у соціальних мережах та форумах, було виявлено, що приблизно 22% повідомлень містили шаблонні формулювання без глибокого змісту або особистого емоційного підтексту. Це свідчить про наявність «ритуального» патріотизму — коли підтримка не є усвідомленою, а демонстративною. Подібні реакції становлять управлінський ризик, оскільки можуть дати викривлену картину суспільних настроїв, вводячи в оману стратегів публічної політики.

Так, дослідження зафіксувало територіальну специфіку у структурі суспільних реакцій на війну (табл.1).

Таблиця 1

Типологія суспільних реакцій на війну

Тип реакції	Ключові висловлювання	Соціально-психологічні характеристики	Управлінський ризик
Негативна пасивна	«Набридло», «Не хочемо слухати»	Втома, зневіра, інформаційна апатія	Ігнорування політик
Негативна активна	«Не віддамо», «Не пробачимо»	Обурення, потреба в справедливості	Радикалізація думок
Позитивна проактивна	«Допоможемо», «Зрозуміємо»	Солідарність, відповідальність, громадська зрілість	Потреба в залученні
Уміркована довірлива	«Підтримаємо», «Переможемо»	Довіра до держави, віра в перемогу	Підтримка стратегій

Примітка: Базується на результатах контент-аналізу дискусійного клубу.

Виявлені регіональні відмінності в суспільних реакціях. Найвища частка позитивно-проактивних висловлювань спостерігалась у центральних і західних регіонах (до 47%), що корелює з більш високою соціальною згуртованістю, сильнішими традиціями громадянської участі, активністю волонтерського руху. Натомість у південно-східних регіонах частіше фіксувалися реакції типу «негативна пасивна» — емоційне виснаження, байдужість, зниження довіри до влади. Прифронтові території демонстрували підвищену частоту «негативно-активних» висловлювань, що свідчить про накопичення фрустрацій та загрозу соціальної радикалізації. Це вимагає адаптації інструментів публічної комунікації до конкретного регіонального контексту.

Розроблена схема (рис. 1), яка моделює послідовність включення психологічних чинників у систему публічного управління. Спочатку відбувається фіксація суспільної свідомості через опитування, фокус-групи, медіа-моніторинг. Далі здійснюється аналіз мотивацій — емоційних і раціональних підстав реакцій. На цій основі виділяються психоемоційні патерни: довіра, страх, зневіра, ентузіазм, агресія. Потім ці патерни інтегруються у ключові управлінські функції:

- у планування — як елемент врахування громадської чутливості;
- у прогнозування — для моделювання соціальних сценаріїв;
- у комунікацію — з метою створення адаптованих меседжів;
- у делегування — через підтримку горизонтальних ініціатив (волонтерство, локальні платформи).

Ця схема є основою для формування адаптивної, гнучкої політики, чутливої до емоційного стану суспільства, здатної запобігати деструктивним настроям і формувати конструктивний соціальний капітал.

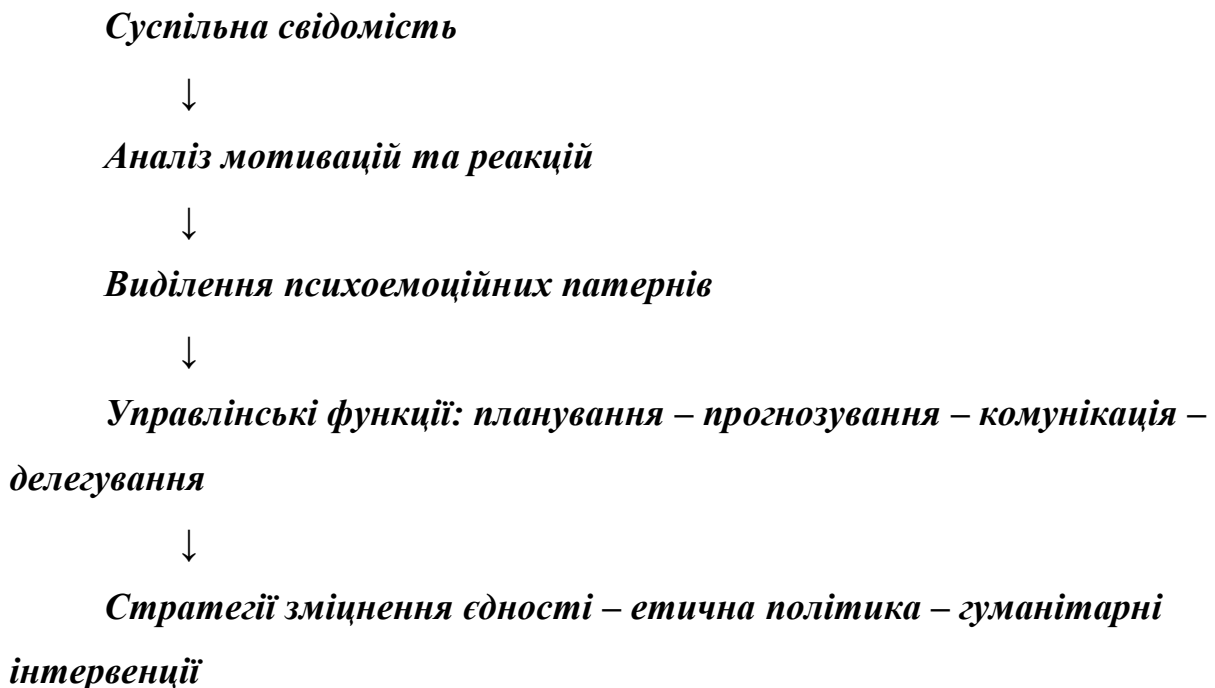

Рисунок 1. Схема інтеграції психологічних чинників в управлінські функції

Модель інтеграції психологічних чинників в управлінські функції (рис.1) описує, як соціально-психологічні реакції можуть враховуватись у формуванні публічної політики під час війни.

Авторами запропоновані практичні рекомендації для органів державного управління (таблиця 2) мають на меті систематизацію конкретних управлінських дій, що базуються на висновках дослідження про психологічний стан суспільства в умовах війни.

Вони структурована за трьома параметрами: напрям дії, зміст рекомендації, інструмент реалізації. Кожен елемент є спробою практичного втілення гіпотез про важливість психологічного чинника в публічному адмініструванні.

Таблиця 2

Практичні рекомендації для органів державного управління

Напрямок	Рекомендація	Інструмент реалізації
Інформаційна політика	Враховувати емоційне навантаження повідомлень у ЗМІ	Соціогуманітарна експертиза публікацій
Кадрова політика	Застосування психологічного тестування (в т.ч. полярного) при призначеннях	Створення протоколів етичного відбору
Гуманітарне управління	Формування нової державної ідеології на основі правди, справедливості та духовності	Міжвідомчі програми з МОН, МКіС, Мінреінтеграції
Кризове управління	Використовувати дискусійні клуби як форму зворотного зв'язку та ранньої діагностики соціальних зрушень	Регіональні хаби громадського моніторингу
Освіта та культура	Розробка освітніх програм з психологічної грамотності та національної ідентичності	Інтеграція до шкільної і вишівської підготовки

Інформаційна політика: Йдеться про необхідність врахування не лише змісту, але й емоційного навантаження інформації, що транслюється в публічному просторі. Війна породжує підвищену чутливість до страху, зради, болю. Рекомендація щодо «соціогуманітарної експертизи публікацій» спрямована на фільтрацію деструктивних повідомлень та посилення емпатичної комунікації.

Кадрова політика: Пропонується впровадити психологічне тестування при призначенні на управлінські посади, зокрема в умовах кризових ситуацій. Такий інструмент дає змогу оцінити здатність діяти в умовах невизначеності, уникати емоційних зривів, маніпуляцій та стереотипів. «Полярне тестування» передбачає перевірку на здатність до об'єктивного мислення.

Гуманітарне управління: Рекомендація щодо формування нової державної ідеології спирається на ідею, що моральна єдність — ключовий фактор соціальної стійкості. Йдеться про створення загальнодержавного наративу, який поєднує правду, справедливість, повагу до культури, гідність, а також забезпечує смислову консолідацію населення.

Кризове управління: Залучення дискусійних клубів як інструменту ранньої діагностики громадської думки дозволяє не лише «почути суспільство», але й запобігти потенційній соціальній ескаляції. «Регіональні хаби моніторингу» діють як локальні ланки зворотного зв'язку.

Освіта та культура: Йдеться про довгострокову стратегію формування стійкості через інтеграцію психологічної грамотності, знань про ідентичність, медіаграмотності до освітніх програм. Це базова інвестиція в майбутнє психоемоційно зрілих громадян.

Таким чином, рекомендації для органів державного управління (таблиця 2) є переліком не декларативних, а інструментальних управлінських пропозицій, що можуть лягти в основу стратегій поствоєнного відновлення з урахуванням психологічної складової державного управління.

Висновки

В статті відзначено, що соціопсихологічне осмислення війни у суспільстві формує колективні моделі поведінки, що впливають на управлінські рішення та адаптацію громадян до стресових умов. Авторами визначено, що психологічні чинники (стрес, тривога, внутрішня мотивація) мають прямий вплив на ефективність управлінських процесів у кризових ситуаціях. Виявлено, що інтеграція психологічної підтримки у структури управління підвищує адаптивність та стійкість організацій. Акцентовано увагу, що цифрові та інформаційні ресурси слугують інструментом пом'якшення інформаційного перевантаження, сприяючи формуванню об'єктивного колективного розуміння подій.

Сформовано практичні рекомендації для державних органів, які полягають в наступному: інтегрувати психологічні служби та консультації у кризове управління; використовувати цифрові платформи для поширення достовірної інформації та підвищення громадської обізнаності; розробляти навчальні програми для державних службовців з управління соціально-психологічними ризиками; забезпечувати системну підтримку інтелектуального капіталу, зокрема

через залучення науковців та експертів у стратегічне планування. Ці кроки можуть підвищити ефективність державного управління під час воєнних та поствоєнних періодів.

Наукова новизна полягає у комплексному поєднанні соціопсихологічного аналізу з управлінськими підходами та цифровими ресурсами, що дозволяє формувати адаптивні стратегії для кризових умов. Новизна також проявляється у підході до інтеграції психологічних чинників у державні та організаційні структури.

Подальші напрями досліджень полягають в необхідності вивчення довгострокових наслідків психологічних травм, оцінка ефективності рекомендацій для державних органів та інтеграція інтелектуального капіталу у післявоєнне стратегічне планування. Також важливо оцінити роль медіа та цифрових платформ у створенні психологічного клімату в суспільстві.

B. M. ANDRUSHKIV^{1*}, L. S. GOLOVKOVA², HANNOUF K.³, O. I. NAHALIUK⁴,
N. B. KYRYCH⁵, O. B. POHAJDAK⁶

1* President of the Academy of Social Management. Doctor of Economics, Professor, Department of Innovation Management and Services, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, st. Rus'ka, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: andrushkiv.bohdan@gmail.com, ORCID:0000-0003-4897-5539

2 Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance and Economic Security, Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan, Street Lazaryan, 2, 49010, Dnipro, Ukraine, e-mail: g.liudmila22@gmail.com, ORCID:0000-0001-5473-6644

3* Doctor of Philosophy, Expert in Economic Policy, Director of Strategic Development, Association "Ukrainian Scientific Diaspora in France", France; katerinahann@gmail.com, ORCID 0000-0001-7689-9938

4* Doctor of Philosophy, Assistant, Department of Innovation Management and Services, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, st. Ruska, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: gagaliuk.olya@gmail.com, ORCID 0009-0003-4940-9720

4 Doctor of Economics, Professor, Department of Management and Administration, Ivan Pulyuy Ternopil National Technical University, vul. Ruska, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: nkuruch@gmail, ORCID:0000-0001-7728-9787

5 Doctor of Economics, Senior Research Fellow, Senior Research Fellow, Ivan Pulyuy Ternopil National Technical University, vul. Ruska, 56, Ternopil, 46001, Ukraine, e-mail: pog.ola77@gmail.com, ORCID:0000-0002-4070-6863

SOCIO-PSYCHOLOGICAL INTERPRETATION OF WAR IN SOCIETY: PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE STRUCTURE OF GOVERNANCE DURING WAR AND POST-WAR PERIODS

Goal. To examine the socio-psychological aspects of understanding the war in society, in particular the methodology for assessing its consequences in everyday life from the perspective of ordinary citizens. To identify the possibilities of integrating psychological factors into the structure of governance during wartime and post-war transformation. To analyze the influence of the collective on the formation of individual consciousness, as well as the typology of social reactions to war. To formulate practical recommendations for incorporating socio-psychological factors into the activities of public administration bodies. **Results.** An analysis was conducted of the motivations guiding discussion participants and actors of interaction, depending on their level of knowledge of the research subject and access to informational resources. Factors leading to the imitation of socially useful activities in key spheres of informational life were identified. The destructive impact of neglecting the development of highly moral and humanistic scientific traditions—based on the principles of truth, objectivity, historicity, and scientific justification—was revealed. It was shown that in wartime and post-war society a reorientation of value priorities is taking place: from material prerogatives toward the development of the spiritual potential of individuals, strengthening faith in truth and justice. Four models of social reactions to war were found to dominate in Ukrainian society: negative passive, negative active, positive proactive, and moderately trusting. The phenomenon of "ritual patriotism" was identified as a form of imitative activity that distorts the real perception of social moods. A framework was developed for transforming social emotions into components of managerial functions (planning, forecasting, communication, delegation). **Scientific novelty.** The novelty lies in the conceptualization of the socio-psychological understanding of war as an integral element of the model of public governance. For the first time, a differentiation of social reactions to war has been proposed as a tool for managerial forecasting. The necessity of changing the paradigm of development inherited from the post-totalitarian period and reorienting it towards European vectors has been substantiated. **Practical significance.** The results can be applied to improving the system of public governance by integrating psychological factors into the processes of strategic planning and decision-making. The proposed practical recommendations may serve as a basis for the work of humanitarian ministries, regional administrations, as well as educational and communication structures, aimed at strengthening social unity and developing effective mechanisms for post-war reconstruction.

Keywords: sociology, management, social relations, truth, justice, national traditions, science, culture, motive, paradigm, progress, meaning, balance of interests

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушків Б., Грушко В. Зміни парадигм розвитку економіки, панівних форм капіталу та нові виклики сучасних трансформацій. Соціально-економічні проблеми і держава. 2020. Вип. 2 (23). С. 34–45. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2020.02.034>
2. Андрушків Б.М., Кирич Н.Б., Ратинський В.В. ін. Аналітика соціо-інформаційного розрізу економічних та воєнно оборонних проблем в Україні на сучасному етапі. Вісник економічної науки України Науковий журнал 2022 № 1 (42) С. 114-120.
3. Андрушків Б., Романська І. Маргіналізація і глобальні небезпеки економіки. Матеріали 15-ої наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, 14-15 грудня 2011 р. Тернопіль: ТНТУ, 2011. С. 247.
4. Андрушків Б. Культ-освітня компонента в сфері управління, як засіб попередження вульгаризму у взаємовідносинах та поширенню фейків в ЗМІ або Важелі посилення економічної безпеки в державі. Вісник економічної науки України. 2019. №. 2. С. 214–221.
5. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Київ: Основи, 1998. 534 с.
6. Горбань Н. Інформаційна війна триває. Топ-5 фейків про Львів. Твоє місто. URL: Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/informatsiyna_viyua_tryvaie_top5_feykiv_pro_lviv.
7. Грушко В.С. Продуктивний культурний капітал, як інституційний засіб забезпечення модернізаційного процесу національної економіки. «Галицький економічний вісник» ТНТУ ім. Пулюя. вип.. 5-6 (78-79) 2022 С. 32-42.
8. Орбан - Лембрик Л., Шайгородський Ю. Ж. Чутки як соціально-психологічне явище. Соціальна психологія: наук. Журнал. 2004. № 3 (5). С.47-62.
9. Рекун І.І. Інституціональна зміна парадигми економічної безпеки. Інституціональний вектор економічного розвитку / Institutional Vector of Economic Development: збірник наукових праць МІДМУ «КПУ». Мелітополь: Вид-во КПУ, 2016. Вип. 8 (2). С. 57-65.
10. Сороківська О.А. Управління економічною безпекою підприємств малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій: інноваційні підходи: Монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2016. 382 с.
11. Андрушків Б. Комплексне використання людського та штучного інтелекту задля забезпечення миру у світі. Запорізький національний університет. Мон. Том 13. Розд. Проблеми інтеграції освіти , науки і бізнесу С. 6-11.
12. Томас Семюел Кун, // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.
13. Андрушків Б., Мельник Л., Кирич Н., Погайдак О., Бойко О. Трансформація наукових традицій в сфері управління, в умовах оновленого, повоєнного українського суспільства. Галицький економічний вісник. Т.: ТНТУ, 2023. Том 84. № 5. С. 194–205.
14. Андрушків Б., Головкова Л. та ін. Особливості удосконалення державного управління суспільними процесами в умовах війни: (підготовлено за результатами засідання дискусійного клубу: «Проблеми розвитку державного управління в умовах війни», що відбувся за ініціативи Академії соціального управління України та Української наукової діаспори у Франції). Review of Transport Economics and Management, 2024. Вип. 12 (28). С. 233–239. DOI: 10.15802/rtem2024/328114
15. Андрушків Б. та ін. Шляхи і засоби посилення захисту соціальних індексів освітан і науковців в умовах повоєнної Євроінтеграції освітянської галузі. Збірник тез П'ятої Міжнародної наукової конференції, «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: Історичні та психологічні наслідки». Тернопіль, 15-16 квітня 2025 року. 2025. С. 147-150.

REFERENCES

1. Andrushkiv B., Hrushko V. (2020) Zminy paradyhm rozvytku ekonomiky, panivnykh form kapitalu ta novi vyklyky suchasnykh transformatsii [Changes in economic development paradigms, dominant forms of capital, and new challenges of modern transformations]. Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava. Vyp. 2 (23). P. 34–45. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2020.02.034>
2. Andrushkiv B.M., Kyrych N.B., Ratynskyi V.V. in. (2022) Analityka sotsio-informatsiynoho rozryzu ekonomichnykh ta voienno oboronnykh problem v Ukraini na suchasnomu etapi [Analytics of the socio-informational aspect of economic and military-defense problems in Ukraine at the present stage]. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy Naukovyi zhurnal. No 1 (42) P. 114-120.
3. Andrushkiv B., Romanska I. (2011) Marhinalizatsiia i hlobalni nebezpeky ekonomiky [Marginalization and global economic dangers]. Materialy 15-oi naukovoї konferentsii Ternopilskoho natsionalnoho tekhnichnoho

- universytetu imeni Ivana Puliuia, 14-15 hrudnia 2011 r. Ternopil: TNTU. P. 247.
4. Andrushkiv B. (2019) Kult-osvitnia komponenta v sferi upravlinnia, yak zasib poperedzhennia vulharyzmu u vzaiemovidnosynakh ta poshyrenniu feikiv v ZMI abo Vazheli posylennia ekonomichnoi bezpeky v derzhavi [Cult-educational component in the field of management as a means of preventing vulgarity in relationships and the spread of fakes in the media or a lever for strengthening economic security in the state]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. No 2. P. 214–221.
 5. Veber M. (1998) *Sotsiologhiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka* [Sociology. General historical analyses. Politics]. Kyiv: Osnovy. 534 p.
 6. Horban N. Informatsiina viina tryvaie. Top-5 feikiv pro Lviv [The information war continues. Top 5 fakes about Lviv]. *Tvoie misto*. URL: http://tvoemisto.tv/news/informatsiyna_viy_na_tryvaie_top5_feykiv_pro_lviv.
 7. Hrushko V.S. (2022) Produktivnyi kulturnyi kapital, yak instytutsiyni zasib zabezpechennia modernizatsiinoho protsesu natsionalnoi ekonomiky [Productive cultural capital as an institutional means of ensuring the modernization process of the national economy]. *«Halytskyi ekonomichnyi visnyk» TNTU im. Puliuia*. vyp. 5-6 (78-79). P.32-42.
 8. Orban - Lembryk L., Shaihorodskiy Yu. Zh. (2004) Chutky yak sotsialno-psykholohichne yavyshe [Rumors as a socio-psychological phenomenon]. *Sotsialna psykholohiia: nauk. Zhurnal*. No 3 (5). P.47-62.
 9. Rekun I.I. (2016) Instytutsionalna zmina paradyhmy ekonomichnoi bezpeky. Instytutsionalnyi vektor ekonomichnoho rozvytku / Institutional Vector of Economic Development: zbirnyk naukovykh prats MIDMU «KPU». Melitopol: Vyd-vo KPU. Vyp. 8 (2). P. 57-65.
 10. Sorokivska O.A. (2016) Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv maloho biznesu v umovakh konfliktnykh sytuatsii: innovatsiini pidkhody [Managing the economic security of small businesses in conflict situations: innovative approaches]. *Monohrafiia*. Ternopil: FOP Palianytsia V.A. 382 p.
 11. Andrushkiv B. Kompleksne vykorystannia liudskoho ta shtuchnoho intelektu zadlia zabezpechennia myru u sviti [Integrated use of human and artificial intelligence to ensure world peace]. *Zaporizkyi natsionalnyi universytet. Mon. Tom 13. Rozd. Problemy intehratsii osvity, nauky i biznesu* P. 6-11.
 12. Tomas Semiel Kun, (2002) // *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary] / V. I. Shynkaruk (hol. redkol.) ta in. Kyiv: Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy: Abrys. 742 p.
 13. Andrushkiv B., Melnyk L., Kyrych N., Pohaidak O., Boiko O. (2023) Transformatsiia naukovykh tradytsii v sferi upravlinnia, v umovakh onovlenoho, povoiennoho ukraïnskoho suspilstva [Transformation of scientific traditions in the field of management in the conditions of a renewed, post-war Ukrainian society]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. T.: TNTU. Tom 84. No 5. P. 194–205.
 14. Andrushkiv B., Holovkova L. ta in. (2024) Osoblyvosti udoskonalennia derzhavnoho upravlinnia suspilnymy protsesamy v umovakh viiny [Features of improving public management of social processes in wartime]: (pidhotovleno za rezultatamy zasidannia dyskusiinoho klubu: «Problemy rozvytku derzhavnoho upravlinnia v umovakh viiny», shcho vidbuvsia za initsiatyvy Akademii sotsialnoho upravlinnia Ukrainy ta Ukraïnskoï naukovoï diaspyry u Frantsii). *Review of Transport Economics and Manahement*. Vyp. 12 (28). P. 233–239. DOI: 10.15802/rtem2024/328114
 15. Andrushkiv B. ta in. (2025) Shliakhy i zasoby posylennia zakhystu sotsialnykh indeksiv osvitan i naukovtsiv v umovakh povoiennoi Yevrointehratsii osvitiïnskoï haluzi [Ways and means of strengthening the protection of social indices of educators and scientists in the conditions of post-war European integration of the educational sector]. *Zbirnyk tez Piatoi Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, «Voïenni konflikty ta tekhnohenni katastrofy: Istorychni ta psykholohichni naslidky»*. Ternopil, 15-16 kvitnia 2025 roku. P. 147-150.

Стаття надійшла до редакції: 04.06.2025.
Received: 2025.06.04